

Світлана Власенко (м. Київ)

Документи представництва Західноукраїнської Народної Республіки у Франції 1919–1923 рр.

(з колекції Центрального державного архіву громадських об'єднань України)

В статті подається огляд документів із фонду № 269 «Колекція документів “Український музей в Празі”» Центрального державного архіву громадських об'єднань України, що стосуються участі делегації Західноукраїнської Народної Республіки в Паризькій мирній конференції 1919-1920 рр. та подальшої міжнародної діяльності західноукраїнських дипломатів у Франції до березня 1923 р.

Ключові слова: Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР), Паризька мирна конференція, документ, Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України).

Svitlana Vlasenko

Documents of the Mission of West Ukrainian People's Republic to France 1919-1923

(From the Collection of Central State Archives of Public Organizations of Ukraine)

The article provides a review of documents of Central State Archives of Public Organizations of Ukraine's fonds № 269 «A Collection of Documents of Ukrainian Museum in Prague» concerning the participation of West Ukrainian People's Republic's delegation in Paris Peace Conference, 1919-1920 and Western Ukrainian diplomats' further international activities until March 1923. It describes the types of the documents, analyzes their content, and comprises a compilation of some of them. The complex of documents is divided into two groups: the first ones constitute the documents of the period of the Paris Peace Conference from January 1919 to January 1920; the second group presents the documents of the Western Ukrainian delegation in Paris from February 1920 to March 1923. The most commonly presented type of documents, correspondence of statesmen of the Western Ukrainian People's Republic, is described. The documents recreate the course of negotiations in Paris, traced the relationship between individual members of the Western Ukrainian delegation and their attempt to use that international situation to protect the sovereignty and territorial integrity of the Western Ukrainian People's Republic. Copies and text of separate documents from the collection «Ukrainian Museum in Prague» were submitted.

Key words: West Ukrainian People's Republic, Paris Peace Conference, document, Central State Archives of Public Organizations of Ukraine.

Светлана Власенко

Документы представительства Западноукраинской Народной Республики во Франции 1919-1923 гг.

(с коллекции Центрального государственного архива общественных объединений Украины)

В статье представлен обзор документов из фонда № 269 «Коллекция документов “Украинский музей в Праге”» Центрального государственного архива общественных объединений Украины, которые касаются участия делегации Западноукраинской Народной Республики в Парижской мирной конференции 1919-1920 гг. и дальнейшей международной деятельности западноукраинских дипломатов во Франции до марта 1923 г.

Ключевые слова: Западноукраинская Народная Республика (ЗУНР), Парижская мирная конференция, обзор документов, Центральный государственный архив общественных объединений Украины (ЦГАОО Украины).

Події національно-визвольних змагань в Україні 1917–1921 рр. є одними з найактуальніших у сучасній вітчизняній історіографії. Попри наявну величезну кількість наукових праць, дослідники продовжують шукати відповіді на низку дискусійних питань, серед яких і участь української делегації в Паризькій мирній конференції 1919–1920 рр. Джерельною базою для його вивчення серед всього різноманіття документів, що зберігаються в архівних установах України та закордоном, може слугувати документальна спадщина представників української еміграції першої половини ХХ століття, зібрана впродовж 1925–1945 рр. у Музеї визвольної боротьби України в Празі. Частина її зберігається в Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України) – фонд № 269 «Колекція документів “Український музей в Празі”». Зокрема, Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР) презентована документами Президіальної канцелярії ЗУНР, представництв ЗУНР в Чехословацькій Республіці (ЧСР) і Канаді, Головної команди частин Української галицької армії в ЧСР, а також особистими документами окремих діячів ЗУНР (ф. 269, оп. 1, спр. 43–145). Серед цього масиву відклались документи про представництво ЗУНР у Франції періоду існування так званого Державного центру ЗУНР (від початку еміграції Уряду в грудні 1919 р. до припинення його існування в березні 1923 р.). Вони мають велику історичну цінність, адже на мирній конференції в Парижі вирішувалось питання щодо врегулювання повоєнних кордонів, а відтак, фактично, щодо існування Української держави.

Як відомо, спільна українська делегація Української Народної Республіки (УНР) та Західної області Української Народної Республіки (ЗОУНР) почала роботу на Паризькій мирній конференції із запізненням – рішення про її відправку було прийнято Радою Народних Міністрів УНР ще 29 грудня 1918 р., офіційно затверджено 10 січня 1919 р., голова делегації Г. Сидоренко та секретар А. Петрушевич до Парижа приїхали пізніше, а решта представників зібралась лише у квітні 1919 р. Від ЗОУНР/ЗУНР в перемовинах брали участь Василь Панейко – голова делегації, який спочатку був обраний заступником спільної української делегації, а пізніше очолив відокремлену делегацію ЗУНР, Степан Томашівський – 2-й делегат, Антон Петрушевич – перший секретар, Олександр Кульчицький – другий секретар, Кирило Білик від української еміграції в Америці.

Крім основного складу, до делегації в різний час входили державний секретар закордонних справ ЗУНР Стефан Витвицький, його заступник Михайло Лозинський та ін., а також час від часу Євген Петрушевич. Щоправда, плідна співпраця членів спільної української делегації в Парижі не склалась, а в грудні 1919 р. представники ЗУНР взагалі заявили про відокремлення, створивши Український Національний Комітет, який очолив В. Панейко. Після завершення конференції західноукраїнські дипломати продовжували залишатися в Парижі, проводячи роботу в напрямку визнання світовою спільнотою ЗУНР, протистояння польській політиці на теренах Західної України, врегулювання питання облаштування колишніх вояків Української галицької армії, допомоги західноукраїнським емігрантам тощо.

Документи представництва ЗУНР у Франції умовно можна поділити на дві групи: першу становлять документи періоду роботи Паризької мирної конференції від січня 1919 р. до січня 1920 р.; другу – документи західноукраїнської делегації, яка продовжувала працювати в Парижі, за період від лютого 1920 р. до березня 1923 р.

Найбільш представленим серед видового різноманіття документів з цієї тематики є листування державних діячів, які брали участь у дипломатичній місії в Парижі. Безперечно, листи (як ділові, так і приватні), попри їх офіційність – з одного боку та суб'єктивну складову – з іншого, залишаються цінними історичними джерелами, оскільки вони можуть містити інформацію про особистість, її світогляд, оточення, взаємовідносини з іншими діячами тощо. А тому вони є важливими для вивчення міжнародної діяльності ЗУНР, історії дипломатії і, зокрема, ролі західноукраїнських дипломатів у перемовинах у Парижі.

Всі листи відносяться до офіційного листування діячів ЗУНР, а тому розміщені в описі № 1 «Документи і матеріали українських організацій, союзів, спілок, товариств і громадян на еміграції». Однак слід враховувати, що в багатьох листах простежуються особисті думки, погляди, оцінки, переконання, враження їх авторів. Також окремі з них містять інформацію приватного характеру.

Листування в основному велось українською мовою і лише незначна частина – іноземними (французька, німецька). Левова частка листів є рукописними, незначна частина – машинописні й подекуди телеграми. Це оригінали, підписані авторами, інколи містять відмітки та позначки по тексту. Фактично всі листи мають інформацію

про адресата (переважна більшість до Є. Петрушевича), дату і місце складання (за незначним винятком недатованих листів, які упорядником фонду А.В. Кентієм за змістом приєднано до даного хронологічного періоду). У справах листи розміщені за хронологічним порядком.

Період Паризької мирної конференції у фонді представлений листуванням голови західноукраїнської делегації В. Панейка. Він є автором 3-х записок, написаних ним особисто у січні 1920 р. та 4-х листів, тексти яких вдалось відтворити лише завдяки їх передруку в листі представника Української Національної Ради ЗУНР у Відні Володимира Сінгалевича до Є. Петрушевича від 25 жовтня 1919 р. Зазначені листи адресовані В. Сінгалевичу й відправлені з Парижа 14, 17 та 20 жовтня¹. Оригінали записок, датованих січнем 1920 р. й адресованих Є. Петрушевичу, який на той час перебував у Франції, досить короткі, написані від руки на бланку готелю «Lotti» в Парижі, де він зупинявся². Перша записка від 14 січня 1920 р. – вітальна з нагоди Нового року, в якій є момент роздумів: «Скінчили ми сей рік – хто був цього сподівався! – у Парижі. Де прийдеться нам бути через рік – хто се нині може вгадати?! І що буде з нашою Країною в тім часі?!»³. Дві інші стосуються врегулювання незначних робочих питань. Крім того зберігся фрагмент листа за підписом президента делегації В. Панейка з Парижа за 1919 р., написаний французькою мовою на бланку української делегації⁴.

Серед листування часів роботи конференції збереглися дві короткі телеграми німецькою мовою посла ЗУНР в Австрії Миколи Василька на ім'я В. Панейка, як державного секретаря закордонних справ ЗУНР, ймовірно від 14 та 16 травня 1919 р. Вони стосуються питання передачі Буковини до Румунії⁵ та важливості забезпечення зв'язку із фінансовими установами у Львові⁶. Крім того, є телеграми французькою мовою, що надійшли в січні 1920 р. у Париж на

ім'я В. Панейка та А. Петрушевича переважним чином для передачі останньому. В них ідеться про становище на західноукраїнських теренах, зокрема про українсько-польські відносини, перебіг подій за участі Української галицької армії на півдні України тощо⁷.

Також період роботи мирної конференції представлений листом другого секретаря делегації М. Лозинського до Є. Петрушевича, до якого він звертається «Високоповажний і Дорогий Добродію», надісланого із Берну (Швейцарія) 23 вересня 1919 р. У ньому він коротко розповідає про справи в Парижі, зауважуючи, що через дії В. Панейка йому там «не жилось солодко». Щодо роботи спільної української делегації пише, що «абсолютно не можна допустити до роздору між “Галичанами” і “Придніпрянцями”». Й далі пояснює – «Ми себе врятуємо тільки як часть України»⁸.

Як бачимо, діяльність делегації ЗУНР на Паризькій мирній конференції в листуванні її членів, фактично не відображена. Щоправда, деяка інформація про перебіг конференції міститься у листах членів делегації пізнішого періоду, про що йтиметься далі. Натомість, окремі згадки можна віднайти в листуванні діячів ЗУНР та УНР, які не брали участі в делегації, а також в інших документах цього періоду. Так, у листі колишнього посла УНР в Австро-Угорщині Андрія Яковліва, датованому 24 грудня 1918 р., говориться про формування в Міністерстві закордонних справ УНР на чолі з Володимиром Чехівським «надзвичайної Місії Конгресової до Парижа» та необхідність представництва в ній ЗУНР: «...Прохаю Вас подати нам свою думку, хто би з галичан міг би прийняти участь в цій Місії. Місія складається з дипломатичної частини, політичної, економічної, інформаційної і інших секцій. Потрібно до першої секції (чи не згодився б п. М. Василько та д-р Є. Левитський). Просимо як найшвидше подати нам відомості» (ініціали в листі подані рос. мовою)⁹. Цікавим є

¹ ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 59, арк. 59 та зв., 62 та зв. (текст додається).

² Там само, спр. 60, арк. 9 та зв., 11 та зв., 12 та зв.

³ Там само, арк. 9 та зв. (копія додається).

⁴ Там само, спр. 74, арк. 24-25.

⁵ Там само, спр. 58, арк. 17.

⁶ Там само, спр. 58, арк. 23.

⁷ Там само, спр. 60, арк. 16, 17, 18.

⁸ Там само, спр. 58, арк. 101-102 та зв. (копія додається).

⁹ Там само, спр. 43, арк. 39.

лист державного діяча ЗУНР Йосипа Ганінчака Є. Петрушевичу із Відня від 25 вересня 1919 р., в якому він ділиться «оповідями» про паризьку делегацію: *«Друга страшна прикра справа, се безголовіє нашої делегації в Парижі. Один член делегації тягне на право, другий іде на ліво, сваряться між собою, очорнюють себе взаємно перед особами третіми, один другого обжалує. В додаток ідуть собі люди інші до Парижа і роблять політику знов на власну руку. Делегації брак проводу і брак провідної ідеї. Як се шкідливо, о тім хіба не треба говорити. Отже через брак комунікації з Тобою годі було зарадити тому лиху. Може би тепер ще був час вислати когось до Парижа з відповідною повновастею, а відкликати тих, котрі тому комусь не хотіли би повинуватись?»*¹⁰. У вже згаданому листі В. Сінгалевича до Є. Петрушевича від 25 жовтня 1925 р. серед іншого також йдеться про діяльність західноукраїнської делегації в Парижі¹¹. Зокрема, він повідомляє про рішення Української Національної Ради щодо цього питання: *«Збір членів Української Національної Ради просить Др. Панейка, щоби він всіма силами пробував ще говорити з представниками Росії та з представниками Антанти на засаді злучення всіх українських земель, на засаді федерування цілої Української території з Росією, стараючись осягнути для української території се, що дійсно в даних умовах є досягнення, не уводячися зовсім оптимізмом правління Директорії та її заступників»*¹². Військовий діяч Остап Луцький у своєму листі до Є. Петрушевича 8 листопада 1919 р. повідомляв інформацію, подану цього ж дня Польським телеграфним агентством: *«В п'ятницю рано відбулося засідання Найвищої Ради під проводом Пішона. Рада поручила Комісії для польських справ предложити справоздання в справі проєктованого статуту для Східної Галичини. На підставі цього справоздання Рада вирішить остаточно цю справу»*¹³.

Інші документи, що збереглися у фонді, також сприяють частковому заповненню інформаційних прогалів щодо роботи делегації ЗОУНР/ЗУНР на Паризькій мирній конференції. Зокрема, у фонді відклалась інструкція у вигляді рукописної недатованої записки під назвою «Устрій Делегації», в якій у 10-х пунктах подані основні засади роботи делегації ЗУНР на Паризькій мирній конференції. Так, її завданням визначалось – *«заступати інтереси Західної України перед Конференцією Мира в Парижі як такою, і перед поодинокими делегаціями Антанти»* (п. 3)¹⁴. Цікаво, що в даному документі не йдеться про взаємовідносини західноукраїнської делегації із делегацією УНР. Тут же подавався склад делегації з 5 осіб та вказувався бюджет справ¹⁵.

Цінними для дослідження Паризької мирної конференції є інформаційно-довідкові матеріали до питання визнання суверенітету ЗУНР і захисту українського населення, що намагалися вирішити західноукраїнські дипломати в Парижі (частина документів французькою та німецькою мовами)¹⁶. Окремі згадки щодо перемовин в Парижі містяться у звітах із Варшави про хід вирішення українсько-польського питання, підготовлених С. Витвицьким для Є. Петрушевича 12, 15 та 23 жовтня 1919 р.¹⁷. Так, у звіті від 23 жовтня він повідомляв: *«Щодо закиду, що ми справу сх. Галичини стягаємо з міжнародного паризького ґрунту на ґрунт спору 2 сусідів, то спір цей, чи рішається в Парижі, чи в Варшаві, або Києві, не перестав бути де факто спором двох сусідів, які претендують на ту саму територію. Спір же двох держав є вже спором міжнародним і заключений між ними акт, з актом міжнародним, хоронений після постанов мирового трактату союзом народів. З рештою не вірю, щоби справа сх. Галичини в Парижі до тепер не вирішувалась на користь Польщі з огляду на нас Українців»*¹⁸. Детально діяльність української спільної делегації висвітлено в копії інформаційної довідки під

¹⁰ Там само, спр. 58, арк. 106зв.

¹¹ Там само, спр. 59, арк. 59зв.-60 та зв.

¹² ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 59, арк. 60 зв.

¹³ Там само, арк. 71.

¹⁴ Там само, спр. 48, арк. 117 та зв.-118 (копія додається).

¹⁵ Там само, спр. 48, арк. 118зв. (копія додається).

¹⁶ Там само, спр. 44, арк. 43-48, 70-74 та зв., 77-88; спр. 72, арк. 1-223.

¹⁷ ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 44, арк. 17-19 та зв., 20, 21-28 та зв.

¹⁸ Там само, арк. 24зв.

назвою «Справа української Галичини на мировій конференції», підготовленої уповноваженим закордонних справ ЗУНР та делегатом у Парижі М. Лозинським (Париж, 23 липня 1919 р.). У ній, наприклад, йдеться про Комісію для вирішення польсько-українського перемир'я, створену Найвищою Радою при конференції, та про те, що українську делегацію на цю Комісію було запрошено лише 30 квітня 1919 р.¹⁹.

У фонді зберігається копія повідомлення Українського Національного Комітету від 19 січня 1920 р., розісланого іноземним делегаціям, в якому зазначалося, що українська делегація на Паризькій мирній конференції розпалася, а Директорія УНР, «*нарушивши принцип цілості української території, з одного боку, і злучившись з російськими більшовиками – з другого, втратила політичне і моральне право бути вважаною за українську національну владу*»²⁰. Тут же міститься інформація про склад Комітету з визначенням краю, який представляє кожен із його членів²¹. Також є друкарський примірник звернення представників Комітету незалежної України Михайла Грушевського (голова), Дмитра Ісаєвича та Михайла Лозинського (секретарі) до народів цивілізованого світу (Париж, 15 січня 1920 р.), в якому було висвітлено участь української делегації в конференції та хід перемовин з вирішення українського питання, а також містилося прохання «*піднести свій голос проти насильства, яке заподіяла Мирово Конференція українському народові, віддаючи Східну Галичину під панування Польщі*» та підкреслювалось, що «*Український нарід з відірванням Східної Галичини від України ніколи не помирється і буде боротися всіма силами за з'єднання всіх українських земель в незалежну Українську Республіку*»²². Цінними можуть бути й висновки групи

українських юристів на чолі з державним секретарем судівництва ЗУНР Осипом Бурачинським щодо перегляду схваленого Антантою статусу Східної Галичини у складі Польщі, підготовлені 4 березня 1920 р.²³.

Період дипломатичної діяльності представників ЗУНР у Франції після завершення роботи Паризької мирної конференції у фонді № 269 відтворений дещо ширше й представлений в основному листуванням. Першим за цей час можна вважати лист-звернення (чернетка) Є. Петрушевича з Парижа до Українського Народного Комітету в Нью-Йорку, датований 24 січня 1920 р.²⁴. У ньому він описує процес державотворення ЗУНР, починаючи від жовтня 1918 р., подає тактичні заходи, які необхідні для утримання суверенітету та територіальної цілісності й дякує від імені Національної Ради ЗУНР Комітетові та всьому загалу української еміграції за допомогу в «*обороні рідної землі від історичного ворога*», а також прохає про подальшу фінансову підтримку. Свій приїзд до Парижа він пояснює тим, «*щоб приготувати дальшу акцію задля ратвання нашої вітчизни*» та «*задля переговорів з правительствами Антанти в справі галицької армії*»²⁵. Також у фонді відклялись телеграми до Є. Петрушевича часів його перебування із західноукраїнською делегацією в Парижі, надіслані головою Уряду ЗУНР Костем Левицьким у вересні 1920 р. з Берліна²⁶; В. Сінгалевичем у лютому (через В. Панейка), квітні, травні та жовтні 1920 р. з Відня²⁷. Інтерес у дослідників може викликати й записка німецькою мовою, написана Є. Петрушевичем у Парижі 21 червня 1920 р.²⁸.

Важливим є листування колишніх членів делегації ЗУНР на Паризькій мирній конференції, які продовжили свою дипломатичну місію у Франції. Це листи делегата С. Томашівського в

¹⁹ ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 69, арк. 7-17.

²⁰ Там само, спр. 68, арк. 32.

²¹ Там само, спр. 68, арк. 33.

²² Там само, спр. 48, арк. 1-3. Опубл.: Українська політична еміграція 1919-1945: Документи і матеріали / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, ЦДАГО України; кол. упоряд.: В.С. Лозицький (керівник), О.В. Бажан, С.І. Власенко, А.В. Кентій. – К.: Парламентське видавництво, 2008. – С. 63-65.

²³ Там само, спр. 51, арк. 1-25.

²⁴ Там само, спр. 48, арк. 5-16.

²⁵ Там само, арк. 5, 16.

²⁶ Там само, спр. 61, арк. 50.

²⁷ Там само, спр. 60, арк. 36, 52, 53, 79; спр. 61, арк. 83.

²⁸ Там само, спр. 60, арк. 129-131 та зв.

основному до Є. Петрушевича. Вони охоплюють період від 7 лютого до 4 серпня 1920 р. – всього 16 листів, два останніх з яких за 2 і 4 серпня підписані спільно з А. Петрушевичем та О. Кульчицьким, а також 2 телеграми²⁹. У них йдеться про організаційні моменти діяльності західноукраїнської делегації в Парижі, загалом про дипломатичну роботу ЗУНР, у тому числі з підготовки до конференції у Лондоні тощо. Так, у листі від 25 травня 1920 р., в якому йдеться про зроблену йому Є. Петрушевичем пропозицію очолити замість В. Панейка західноукраїнську делегацію в Парижі, С. Томашівський висловлює свої вимоги щодо організації роботи³⁰. Досить часто в листах С. Томашівського трапляються сюжети про взаємини представників делегації та його ставлення до них, а також піднімається питання оплати праці. Наприклад, 6 лютого 1920 р. він написав заяву про звільнення його від обов'язків делегата, надавши пояснення такому рішенню в листі на ім'я державного секретаря закордонних справ ЗУНР В. Панейка. Копії цих документів він надіслав листом Є. Петрушевичу 7 лютого 1920 р.³¹. Щоправда, з подальших листів бачимо, що він продовжував працювати в делегації ЗУНР. Крім того, не будучи виведений з паризької делегації, він брав участь у дипломатичних перемовинах у Лондоні – у фонді відклялись листи із Лондона за період від 25 жовтня 1920 р. до 1 липня 1921 р.³². Зокрема, останній лист фактично є заявою про його звільнення з 1 серпня від обов'язків делегата, які він виконував від 15 лютого 1919 р.³³.

Найзмістовнішим серед усього листування паризьких делегатів, до того ж цінним та цікавим для біографів Є. Петрушевича, є листування його сина Антона. У зв'язку з тим, що листи писалися ним, передусім, як секретарем делегації

ЗУНР в Парижі й у них він здебільшого висвітлював робочі моменти, упорядником фонду було прийнято рішення не долучати їх до особистого листування Є. Петрушевича, що зосереджене в описі № 2, а розмістити в офіційному листуванні Президіальної канцелярії ЗУНР³⁴. Це рукописні листи з Парижа, перший з яких датується 8 лютого 1920 р., останній – 18 січня 1923 р. Всього за досліджуваний період збереглося 24 листа А. Петрушевича, два з яких від 2 та 4 серпня 1920 р. підписані ним спільно з С. Томашівським та О. Кульчицьким.

Фактично всі листи адресовані Є. Петрушевичу зі зверненнями «Коханий Тату» та офіційно «Високоповажний Пане Президенте», за підписом в основному «Антін» та офіційно «За Делегацію: Антін Петрушевич» (від 3 та 10 жовтня 1920 р.)³⁵. Частина листів пізнішого періоду написана на офіційному кутовому бланку делегації ЗУНР в Парижі. В них, в основному, йдеться про робочі питання, зокрема, описується діяльність делегації, настрої серед її представників, політичні переконання декого з них; подаються власні міркування та позиція інших делегатів щодо взаємовідносин з країнами Антанти та Польщею, стосовно подальшої долі Галичини, вирішення українсько-польського питання; багато уваги приділяється підготовці західноукраїнської делегації до Лондонської конференції тощо. В той же час, вони наповнені інформацією особистого характеру, зокрема подаються особисті переконання або ж оцінка чи враження від оточуючих, які можна було висловити лише рідній людині. Наприклад, про С. Витвицького А. Петрушевич писав батькові у листі від 8 лютого 1920 р.: *«Мої зносини з ним, бодай досі, зовсім хороші, хоча з початку я побоювався непорозумінь по причині приязні Витв-ого з Панейком.*

²⁹ ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 61, арк. 19, 20 та зв., 20а, 37, 44, 80 та зв., 102 та зв., 106 та зв., 120-121 та зв., 128, 132 та зв., 133 та зв., 154 та зв., 159, 160, 165 та зв.; спр. 61, арк. 12 та зв., 13 та зв.-14 (копія додається).

³⁰ Там само, арк. 80 та зв. (текст додається).

³¹ Там само, арк. 19, 20 та зв. (текст додається), 20а.

³² Там само, спр. 61, арк. 84 та зв., 93 та зв.-94, 99 та зв., 100 та зв., 103 та зв.-104, 121 та зв., 123-125 та зв., 126 та зв., 134, 135-137 та зв.; спр. 62, арк. 18 та зв., 73 та зв., 76.

³³ Там само, спр. 62, арк. 76.

³⁴ Там само, спр. 60, арк. 22-23 та зв., 107-119 (фрагмент тексту додається), 122 та зв., 123-126 та зв., 136-140 та зв., 155-158 та зв., 161-164 та зв.; спр. 61, арк. 1-10 та зв., 12 та зв., 13 та зв.-14 (копія додається), 15-20 та зв., 26-28 та зв., 30 та зв.-31, 72 та зв., 76-81, 109-110 та зв., 128-131 та зв.; спр. 62, арк. 6 та зв., 40-43 та зв., 52 (копія додається), 58 та зв.-59, 133-137 та зв.; спр. 63, арк. 145-146 та зв.; спр. 64, арк. 45 та зв.

³⁵ Там само, спр. 61, арк. 72 та зв., 76-81.

Мої вражіння про Витв-ого? Він має одну прикмету: в порівнянні з Панейком і Томашівським се людина майже зовсім нормальна і доволі добре вихована. Правда, се ще не вистарчає щоби бути дипломатом – но і по прикрих досвідах в об'єднаній а відтак галицькій делегації навчився особливо цінити отсі ціхи. Очевидно, інтелігенцією і знанням він ні з Томашівським ні з Панейком рівняється не годен, – но а досвіду дипломатичного має менше, чим я або Кульчицький. Доброї волі в нього багато, він старається по змозі робити знакомства – крім доступних дипломатів також в парламентарнім і журналістичнім світі. Значить, є надія, що з часом він може “виробитися”»³⁶. Є також у листах, зазвичай в кінці, і суто особисті відомості, наприклад про життя родини або ж прохання про вирішення побутових питань, матеріальну допомогу тощо. В окремих із них додається текст за підписом його дружини Франки. В останньому листі з Парижа, датованому 18 січня 1923 р., йдеться про скорочення західноукраїнської делегації та його звільнення і переїзд до Відня³⁷.

Що стосується листування другого секретаря делегації ЗУНР О. Кульчицького, то воно не є чисельним – збереглося лише 4 листа з Парижа за його підписом, адресованих Є. Петрушевичу: від 2 та 4 серпня, 6 грудня 1920 р., 25 серпня 1921 р., щоправда два перших підписані ним спільно з С. Томашівським та А. Петрушевичем³⁸. Так, лист від 25 серпня 1921 р. мав приватний характер й інформував про певні непорозуміння з С. Витвицьким, породжені складним фінансовим становищем делегації, та про його пропозицію звільнитися: «Знаючи Вашу до мене прихильність, дозволяю собі звернутися до Вас, Пане Президенте, з представленням цього непорозуміння, яке викликало мою демісію, та проханням полишити мене надалі на становищі секретаря

Делегації; звільнення мене, що працював від самих початків нашої роботи в області закордонної політики – саме в момент, коли ми всі сподіваємось галицька справа входить у свою остаточну і рішачу фазу – відчув я як дуже болючий моральний удар»³⁹. Крім того, серед листування відклалось кілька тижневих звітів з пресовим оглядом, надісланих О. Кульчицьким Є. Петрушевичу з Парижа (і звіти, і супровідні листи до них написані на офіційному бланку делегації): лист від 28 вересня 1920 р. з оглядом за 20-27 вересня, від 11 жовтня 1920 р. за 4-10 жовтня⁴⁰. Тут же зберігаються пресові огляди французькою мовою на бланку делегації, датовані 20 липня та 1 жовтня 1920 р.⁴¹.

Відклалось у фонді й листування державного секретаря закордонних справ ЗУНР С. Витвицького та заступника державного секретаря закордонних справ М. Лозинського, які час від часу відвідували Париж з дипломатичною місією. Так, серед всього загалу листів С. Витвицького, надісланих з Парижа, збереглося 7 (6 до Є. Петрушевича за період від 29 січня до 3 серпня 1921 р., що мали робочий характер, та вітальний лист з нагоди Нового року від 2 січня 1923 р.; 1 лист до К. Левицького від 19 грудня 1922 р.)⁴². Наприклад, у листі від 29 січня він, даючи короткий звіт про діяльність делегації, робочі зустрічі та перемовини, зазначає, що «тут у Франції справа трудна»⁴³; у листі від 9 лютого коротко звітує про свою діяльність за період з 5 лютого⁴⁴; в листі від 25 лютого пише про дії С. Томашівського, свою роботу, зустрічі тощо⁴⁵. Кілька листів підписані від імені «голови Делегації ЗУНР в Парижі та Лондоні».

Авторству М. Лозинського належить лише лист від 23 липня 1920 р., адресований Є. Петрушевичу. В ньому він згадує минулу зустріч з Президентом в Парижі та прохає про сприяння

³⁶ ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 60, арк. 22 та зв.

³⁷ Там само, спр. 64, арк. 45 та зв.

³⁸ Там само, спр. 61, арк. 12 та зв., 13 та зв.-14 (копія додається), 114 та зв.; спр. 62, арк. 107-108 та зв.

³⁹ Там само, спр. 62, арк. 108зв.

⁴⁰ Там само, спр. 48, арк. 79-82, 83-87.

⁴¹ Там само, арк. 75-77, 88-90, 92-94.

⁴² Там само, спр. 52, арк. 14-18; спр. 62, арк. 20-21 та зв., 24-25, 78, 98-99 та зв.; спр. 64, арк. 1 (копія додається); спр. 70, арк. 44.

⁴³ Там само, спр. 62, арк. 20-21 та зв.

⁴⁴ Там само, спр. 52, арк. 14-18.

⁴⁵ Там само, спр. 62, арк. 24-25.

надрукувати в газеті «Український Прапор» листа щодо заснованого В. Панейком Українського Національного Комітету, даючи йому наступну оцінку: «Очевидно, політична оцінка “Укр. Нац. Комітету” може бути різною; можна прим[іром] вважати його корисним, яким і вважає його п. Панейко, засновуючи його. ... Ви мені самі казали, що Ви невдоволені, що Панейко устроїв ту історію з заложенням “Укр. Нац. Комітету”; Ви знаєте, що він в спорі зі мною про сю справу не має слушності...»⁴⁶. Тут же зберігається текст цього листа під назвою «Делегація Уряду Західної області УНР “Український Національний Комітет в Парижі”»⁴⁷.

Щодо інших документів цього періоду, які стосуються досліджуваної теми, то у фонді відклались матеріали про спроби ЗУНР вирішити українсько-польське питання, в тому числі й у переговорному процесі країн Антанти в Парижі. Це інформаційна довідка під назвою про порушення польською законодавчою владою рішення Найвищої Ради Мирної конференції в Парижі та постанов міжнародного права відносно Східної Галичини, датована 1920 р.⁴⁸; копія звернення Буковинської делегації Української Національної Ради в особі голови Іллі Семаки, заступника голови Агенора Артимовича та секретаря Дмитра Коропатницького до Найвищої Ради в Парижі щодо відлучення Буковини від Румунії та приєднання до Галичини (Відень, 30 грудня 1921 р.)⁴⁹; рукописний примірник звернення громадсько-політичних діячів Західної України «до держав Антанти в Лондоні, Парижі, Римі і д.» (Львів і Відень, 26 серпня 1922 р.)⁵⁰; звернення Президента Української Національної Ради Східної Галичини Є. Петрушевича до держав Антанти «у справі запропонованого польським урядом проекту Статуту Східної Галичини» (Відень, 30 листопада 1922 р.)⁵¹, до прем'єр-міністра Франції Раймона Пуанкаре (Відень, 26 лютого 1923 р.)⁵² та до Кон-

ференції амбасадорів у Парижі з цього ж питання (березень 1923 р.)⁵³. Також безпосередньо про перебування дипломатів ЗУНР у Парижі свідчать виказ видатків західноукраїнської делегації за вересень 1920 р., датований 1 жовтня 1920 р. і завірений підписом А. Петрушевича й відбитком печатки делегації⁵⁴; відомості на бланках готелів «Lotti» і «Continental» щодо проживання Петрушевича (ймовірно Євгена), починаючи з лютого 1920 р.⁵⁵, та лист з банку від 1 червня 1920 р. на ім'я Є. Петрушевича в готель «Continental»⁵⁶.

Крім того, в ході дослідження джерельної бази ЦДАГО України, слід враховувати, що у фонді № 269 зосереджена значна кількість особистих документів державних, громадських, культурних діячів періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 рр., лівову частку яких складають епістолярні джерела. В них, безсумнівно, міститься інформація й про українську дипломатію в Парижі 1919-1923 рр., а тому вони потребують наукового дослідження й можуть слугувати важливим джерелом для вивчення зазначеної тематики.

Таким чином, у ЦДАГО України зберігається комплекс джерел з історії дипломатії Західноукраїнської Народної Республіки та представництва її делегації в Парижі впродовж існування Державного центру ЗУНР. Вони представлені офіційними документами, переважно більшість яких складає листування, і дозволяють відтворити перебіг перемовин у Парижі, простежити взаємовідносини між окремими членами західноукраїнської делегації та їх спроби використати тогочасну міжнародну ситуацію для відстоювання суверенітету і територіальної цілісності ЗУНР тощо. Далі подаються копії та тексти окремих документів із колекції «Український музей в Празі» (лексика та авторські особливості текстів збережені).

⁴⁶ ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 60, арк. 134-135 та зв.

⁴⁷ Там само, арк. 141-152.

⁴⁸ Там само, спр. 55, арк. 131-142.

⁴⁹ Там само, оп. 2, спр. 41, арк. 1-3.

⁵⁰ Там само, оп. 1, спр. 49, арк. 1 та зв.

⁵¹ Там само, спр. 69, арк. 68-69.

⁵² Там само, арк. 72-73, 74-75

⁵³ Там само, арк. 76-79, 80-85.

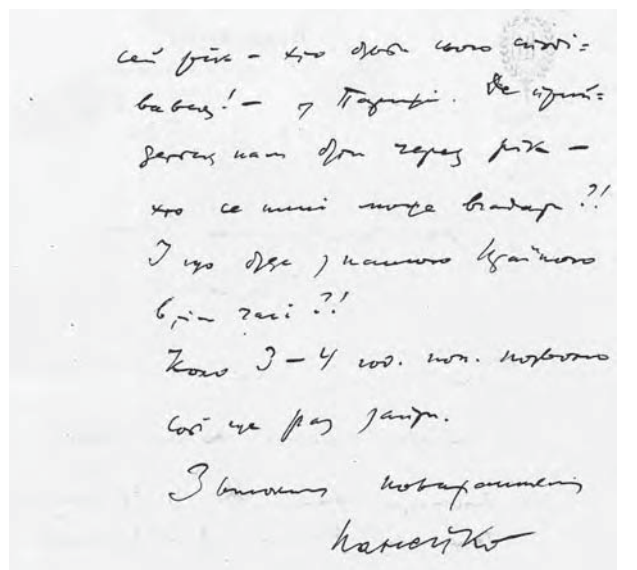
⁵⁴ Там само, спр. 56, арк. 15,

⁵⁵ Там само, арк. 26-43.

⁵⁶ Там само, спр. 60, арк. 82.

Сторінки дипломатичного паспорта Є. Петрушевича з візами у Францію, 1919-1920 рр.
ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 57, арк. 23в., 4.

Записка голови делегації ЗУНР на Паризькій мирній конференції В. Панейка
Є. Петрушевичу, 14 січня 1920 р.
ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 60, арк. 9 та зв.

Усірній делегації. - 117 -

[1920]

1. Делегація Західної України на Мирову Конференцію в Парижі складає ся з двох делегатів і двох секретарів.
2. Перший делегат є головою делегації; він має керувати діяльністю і відповідати перед Урядом.
3. Задачею делегації є заступати інтереси Західної України перед Конференцією Мира в Парижі як такою, і керувати подорожками делегаційним Антанті.
4. Делегація є безпосередньо і виключно підляска Дикта, Турі, яка, на основі одержуванних звітів, буде здійснювати

- догичні інструкції.
5. Її цілю делегація має обовязок удержувати ся з звязок з Урядом Диктатора і предлагати йому точні програми, воздані політичного положення, як, як і конії важкіших вислаких і одержаних документах.
6. Делегації поругає ся Якоф удержувати постійні зносини з зах.-укр. представниками в інших державах, а головне з посольством у Відні.
7. Делегація має зводити ся також інформацією укр. і чужої преси.
8. Писемні зносини делегації

- помагаючи канцелярії, якою керує перший секретар.
9. Канцелярія провадить архів, обіймаючи конії всіх вихідних і оригінали всіх вхідних паперів, з великою довірливою перетиски голови.
 10. До делегації є приділений представник укр. емігрантів в Півн. Америці, удержуваний конієм Народного Комітету в Нью-Йорку.

Персональний склад і бюджет деп.

№	Імя і назвисто.	Уряд:	Діяря:
1.	Др. В. Тавоїно	1. дел. і голова	р 4000.-
2.	Др. С. Талашівський	2. дел.	" 4000.-
3.	Ант. Торрешев	1. сепр.	" 3500.-
4.	Св. Куримський	2. сепр.	" 3000.-
5.	Др. К. Тавоїно	протр. сепр. укр.	—
Сума			р 14500.-
Приблизний кошт канцелярії			" 1500.-
Разом			р 16000.-

Словани місцонайдуть тисяч франків в місцях.

-13-

DÉLEGATION
DE L'UKRAINE OCCIDENTALE
(GALICIE)
PARIS
15, RUE HENRI-MARTIN

Париж, 4 серпня 1920 р.

Високочокавський Давид Президенте!

Сьогодні отримали Ваш листина з 11 липня, яке
наказало у своїй відповіді на нашу листину з 29 липня з
середні розуміння речей, релігійності. Дев'ять, що в дані
наше листині актах приєдналися до додатково листині
Уряди, на яку всі п'ять мали бачити велика значення,
що з забраною назад ідеї, "об'єднання" яка в дані
періоді листині виступає грама для барона Грима, виступило
з боку листині під артикулом "Бороти даної скарби, адже
дося - на цьому випадку - не була бачити велику на
Савою (Savoie) та які будуть використати, або дурні уррррр
ні, наші висувалися на урядові бу застарілими. В
короткій фазі фактично дурні, на задній сцені, отримав
листу, практично рідкі, але до нас не дійшло. Було і
задіти листині "об'єднання" матеріали Давид Президенте
до скар. Савою "Бороти" держави. Ага, отримали
літери, отримавши її листині, з яких два отримав про перші
літери, друга ні; що листині величезна фактично листині
векторів і "об'єднання" рідкі програми. На з дурні
літери з грама Грима рідкі листині отримавши отримавши
задіти заставо бачило, на листині "об'єднання" бачи не

-14-

DÉLEGATION
DE L'UKRAINE OCCIDENTALE
(GALICIE)
PARIS
15, RUE HENRI-MARTIN

Париж, 4 серпня 1920 р.

и приєдналися, урядові що не використали до бачи.
ні дев'ять з "об'єднання".

Відповісти швидко до листині першого листині
додатково і Уряди величезною заставо листині,
що ім листині на бачи листині листині листині
листу: 1) що Давид Президенте прийдуть у Париж, так що
кожний акт листині буде величезною листині листині
листу рідкі листині Уряди; 2) що бачи листині
скарб у Рідкі буде величезною листині листині, що листині
листу листині листині і Уряди буде так листині,
на ім листині листині.

Щодо листині листині - то не листині в
листу листині листині листині листині - на листині
листу - листині листині листині, що листині листині,
що листині листині листині листині, листині листині.
Листині, листині листині листині листині,
листу листині листині листині листині.

Давид Президенте
Савою

Фрагмент листа членів паризької делегації ЗУНР А. Петрушевича, С. Томашівського та О. Кульчицького до Президента ЗУНР Є. Петрушевича, 4 серпня 1920 р. ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 61, арк. 13, 14.

-101-

Париж 19²³/_{IX} 1919

Високочокавський і Товариші
Доброго дня!

Користуючись нагодою, щоб переказати
Вам ще кілька слів.

Перез д-ра Барана вислав і Вам
згадані про положення в Парижі (так
саме згадані вислав також Петрушевичу).
Означте д-р Баран вислав листині, що
я листині, так, що листині не листині на,
листу листині.

А отже 12/III в Парижі; отже
вислав згадані листині листині
Користуючись, щоб листині листині
листу листині листині листині листині

з. о. УРР, і також від Директорії
УРР для мене листині листині листині,
листу і листині листині листині,
листу в листині.

Що-то листині листині листині,
листу листині листині листині листині
згадані листині листині листині
і "Директорії листині листині". Ми листині
листу листині листині листині листині,
листу і листині листині, що листині
листу листині листині, і листині листині
листу, листині листині листині листині
листу листині.

Ще, листині листині листині листині,
листу і листині листині листині листині
листу листині листині листині листині

Листині

Фрагмент листа члена делегації ЗУНР на Паризькій мирній конференції М. Лозинського до Є. Петрушевича, 23 вересня 1919 р. ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 58, арк. 101, 102зв.

Париж 2. I. 1923.

Високодостойний Пане

Президенте!

По приваду Різдва і Нового Ро-
ку прошу прийняти мої сердечні
пашанні здоров'я і влого дофого-
на при тому вислови всієї кетїни
мої пошанні

Др. Смеран Витвицький

Лист члена паризької делегації ЗУНР
С. Витвицького до Є. Петрушевича,
2 січня 1923 р.

ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 64, арк. 1.

Витяг із листа В. Сінгалевича до Є. Петрушевича

Відень, 25 жовтня 1919 р.

Високодостойний Пане Президент!

Від часу мого посліднього звіту, писаного
дня 2 жовтня с. р., наспіли з Парижа три письма,
які кидають досить світла на ситуацію полі-
тичну, в якій знаходиться наша справа і для того
передам їх тут дослівно:

1) "Париж, 14 жовтня. Дуже Вас прошу за-
телеграфуйте мені як наскорше, чи мої два листи
до Президента Петрушевича, які Ви згодились
переслати літаком дійшли до рук адресата в
Кам'янці і нетерпеливо жду вістки. Панейко".

2) "Париж, 14 жовтня 1919. Знов пробую
писати Вам картку з кількома вітками по-укра-
їнськи, хоч не знаю, чи попередні надійшли.
В сій хвилі я, що вернувся з "похожденній"
децидуючих стаціях, аби вивідати як стоїть га-
лицька справа. Дізнався напевне, що вона не
посунулась ні кроку вперед від трьох тижнів,
бодай на Мировій Конференції. В комісіях про

Париж, 30. квітня 1921.

-52-

Коханий Татю!

Желанно твої Веселих Веселок,
всх Сетно - жалуюсь лише, що Ти
не додержав обіщанки, і не при-
каж, щоб поштановою на листки.
Важко ми тебе дуже любимо,
не знаємо, кому її приписати.

Винувато тебе сердечно

Мати

Herliche Liebe mit Handkuss

Fräulein

Лист члена паризької делегації ЗУНР
А. Петрушевича до свого батька
Є. Петрушевича, 30 квітня 1921 р.

ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 62, арк. 52.

неї ще не говорено, імовірно правительства пе-
реговорюють про неї окремо безпосередньо, не
через делегації при Мировій Конференції. Сей
час перерви використали ми щоби

1) наклонити делегацію наших північно-
східних сусідів, аби запротестували проти дефі-
нітивного віддання Галичини Полякам без пи-
тання людности (се і сталося – подробиць не
можу писати)

2) щоби із помічю доставлених матеріалів
про польські жорстокості бодай трохи поспува-
ти полонофільські настрої декого. Крім того ще
дещо. Від Президента Петрушевича не маю ні
словечка. Панейко".

3) "Париж. 17 жовтня 1919. Дякую Вам за
телеграму. Ситуація зовсім недобра. Так що до
Галичини як і соборної України. 1) що до Гали-
чини: Поляки, котрі вирости на велико-мілітарну
силу, абсолютно противляться провізорії і стагу-
тові. А що союзники з одної сторони їх потребу-
ють, а з другої вже із-за самого сорому не хотять
компромітуватися очевидним нездійсненням на-
шого права самоозначення – то усунули поки що

галицьку справу зовсім з порядку, лишаючи її в завішенню. Очевидно, що користь з того полякам, котрі є “беати посідентес”. 2) Що до соборної України: Видача війни Денікіним, викликала тут в союзних кругах, особливо (і се найнебезпечніше) в англійських кругах, просто обурення. Англійці, котрі тепер взялись на добре по своєму до політики в Росії, побачивши, що з нами нема з ким говорити, увійшли в тісну конвенцію з Денікіним і дали йому вільну руку також в справі України. Передучора я сконстатував се в цілогодниній конференції з компетентним референтом англійської делегації. Заявив він мені, що Англія нині абсолютно не може впливати на Денікіна, не то в напрямі федерації, а навіть не в напрямі автономії (про самостійність і не говорять). Були часи, коли Англія домогалась від Українців проекту федерації, який була б накинута тоді слабому ще Денікіну. Петлюра був би дістав зброю і поміч – тепер се виключене – хіба, що Денікін в переговорах з Петлюрою сам на се згодиться. З газет, які привезено свіжо з Кам’янця, виходить, що там живуть в рожевім оптимізмі що до міжнародного становища. Поляки грають подвійну гру: під’юджують Петлюру на Денікіна, а Денікіну пропонують союз проти українського сепаратизму. А наші – як діти йдуть на сім польським шнурочку. Боюся, що ліквідація прийде скорше ніж хто і думає. Стискаю Вашу руку. Панейко” [...]

“Париж, 20 жовтня 1919. Одержав нині дві телеграми від Вас. Дуже дякую. В справі ліквідації пошлю ноту і буду особисто інтервенювати, одначе маю дуже мало надії на успіх. Наслідком засліпленої політики Кам’янця Подільського (делікатно вона називається польсько-румунською орієнтацією) становище українства перед Антантою стається щораз гіршим. А добрим воно ніколи не було. Божевільний помисел аби Румунією і Польщею шахувати політику Англії в російській справі, дає вже свої овочі. В останній картці писав я Вам висліди своєї конференції у Англичан в справі соборної України. Нині доповняю сі вістки донесенням, що Румунія і Польща одержали довірочний зазив від Антанти (Англія), щоби Україну Петлюри бойкотували на рівні з Росією більшовицькою. Прошу передумати собі, що таке рішення означає. Не можу Вам, дорогий Пане После, сказати як мене серце болить, що Петрушевич не знайшов у собі рішучості доволі, щоб задержати Петлюру від авантюристицьких підшептів. Тоді як я писав йому,

це був час останній, нині вже пізно. Коби бодай тепер ще замість утікати до Румунії на безвиглядну еміграцію (до сього мусить прийти) порозумівся з Денікіним і зискав вплив у нього! Одначе не маю надії, що станеться так. Фрази мають у нас більше значення, а кров не коштує нічого. Відси з Парижа робиться дещо, щоб знейтралізувати в оточенні Денікіна вплив реакціоністів і націоналістів. Поїхав туди з тим наміром Маклаков, навіть Крамарж буде в сім дусі працювати. Петрушевич міг би багато помогти, якби знав як стоїть справа і мав цивільну відвагу. А так... стискаю Вашу руку [...]. Панеко”. [...]

(В. Сінгалевич)

*ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 59,
арк. 59 та зв., 62 та зв.
Оригінал. Машинопис.*

Витяг із листа С. Томашівського до В. Панейка

Париж, 6 лютого 1920 р.

Високоповажний Пане Секретар,

Контроверзія, яка зайшла між нами на сьогоднішнім засіданні Делегації при дебаті над нашою новою статутною політикою, приневоліла мене призадуматися над причинами тої різниці поглядів, яка проявляється від якогось часу поміж нами, в найактуальніших питаннях нашої національної політики, та яка у своїх наслідках мусить впливати некорисно на успішність праць Делегації, не кажучи вже про неминуче в таких обставинах охолодження наших особистих відносин, досі сердечно-приятельних і цінених мною високо. – По довшій розвазі я прийшов до переконання, що жерело непорозумінь лежить у сьому, що Ви, від певного часу, уважаєте відповідним рішатися у модифікаціях своєї політичної лінії й у зв’язаних із ним тактичних заходах без попереднього запиту про мою особисту думку та – противно як се було раніше – почали ставити мене перед доконаний факт [...] В сім високо-критичнім для нашого краю і народу моменті – думаю – більше ніж коли-небудь потрібна згідність думок і солідарність виступів між тими, в яких руки доля зложила почесний обов’язок оборони наших національних життєвих інтересів перед Мірною Конференцією, тому, згідно з сим переконанням, я не бачу іншого виходу із приведеної для Вас і для мене ситуації

як тільки – в інтересі координації думок, успішності праці і ясності щодо відповідальності за неї – просити Вас, щоб були ласкаві предложити Пану Президентові долучену ось тут мою димісію з характеру делегата.

Прийміть, Вп. Пане Секретарь, вислів мого глибокого поважання.

(С. Томашівський)

*ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 60,
арк. 20 та зв.*

Оригінал. Рукопис.

Лист С. Томашівського до Є. Петрушевича

Париж, 25 травня 1920 р.

Високоповажний Пане Президенте,

На засіданні Делегації дня 21 мая Пан Президент звернувся були до мене з пропозицією, щоб я, по уступленні Др. Панейка, обняв провід Делегації. У відповідь на се я зазначив цілий ряд об'єктивних і суб'єктивних перепон і трудностей, які стоять на дорозі, щоб я міг сповнити бажання Пана Президента, хоч із другого боку, рахуючись з обставинами, уважаю своїм обов'язком службовим переймати провізорично такі функції, приналежні голові Делегації, на той час, доки Пан Президент перебуватимуть у Парижі. – Щодо мого проводу по виїзді Пана Президента, то по глибокій розвазі, прийшов я до переконання, що я міг би сповнити волю Пана Президента під ось якими застереженнями: а) формального, б) політичного і в) технічно-організаційного характеру.

а) Мій провід матиме виключно провізоричний характер і не триватиме довше як до кінця м. червня с. р., та до того часу, в разі коли б Делегація мала бути удержана надалі, буде іменованій дефінітивний голова.

б) Політичний характер і напрям діяльності Делегації, в часі мого проводу, не може підпадати жодним сумнівам і перемінам. Державно-правне становище Делегації впливає виключно із прокламації Народних Зборів 19 жовтня 1918 і одинока ціль змагань Делегації – визволення Галичини, Холмщини, Підляшшя і Західної Волині з-під польського, а Буковини з-під румунського панування та безоглядне поборювання всяких політичних концепцій, які ідуть у розріз із сими життєвими інтересами Західної України.

в) 1. Зараз по повороті Пана Президента у Відень буде там же зорганізований окремих уряд заграничних справ, який на будуче буде одиноким безпосереднім зверхником і наглядачем Делегації й одиноко компетентним рішати про дальший політичний характер і напрям діяльності паризької Делегації.

2. Делегація буде безпроводочно скріплена принаймні ще одним членом, як не політичним, здібним обнять провід, то хоч фахівцем письменником і в сім другим разі вибір кандидата може бути доконаний тільки в порозумінні зі мною.

3. Фонди, призначені на удержання делегації, знаходитимуться у виключнім моім орудуванні і тільки в такім разі я можу взяти на себе відповідальність перед урядом за ці фонди і за корисність їх ужиття.

4. Евентуальне розв'язання Делегації, в часі мого проводу, буде за повідомлене компетентною властю щонайменше один місяць наперед.

Прийміть, Високоповажний Пане Президенте, вислів мого глибокого поважання.

(С. Томашівський
делегат)

*ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 60,
арк. 80 та зв.*

Оригінал. Рукопис.

Витяг із листа А. Петрушевича до Є. Петрушевича

Париж, 14 липня 1920 р.

Коханий Тату!

[...] Для себе застерігаю собі становисько першого секретаря – так як ним досі був я. – Притім виринає питання, що станеться з паризьким бюро делегації – і хто остане в Парижі. Отже я не маю найменшої охоти оставати сам один як фігурант в Парижі – і оставати здалека Лондонської конференції, найважлишого нашого політичного осередка. Тому еслі має хто з нас лишатися, то най лишасться Кульчицький, який впрочім в розмові з Томашівським і мною на се згодився. Інша річ, що Томашівський волів би певно Кульчицького мати в Лондоні – але він і на Твоім місці радий бачити кого іншого.

Очевидно, при укладанню листа делегатів – Панейко не може входити в рахуну – его присутність не принесла ніякої користі, а навпаки

шкоду. Хай остає “toferMann” і послом при ма- сонській ложі.

Фонди делегації найкраще тримай у себе і давай місячно призначену квоту. В наших обста- винах ліпше мати гроші в своїх руках. Пересічна платня мусила б бути приблизно 100 фунтів в мі- сяць.

(Томашівський хотів на першого обнижити платню в одну тисячу, але я й Кульчицький суп- ротивилися – і остало по старому).

Настрій Томашівського характеризує обста- вина, що коли я, ще заки було відомим про Лон- донську конференцію, сказав єму на основі Твого листа, що Ти хочеш післати когось до Лондону, він був дуже невдоволений тим – і просив мене, щоби я написав до Тебе лист з пропозицією, щоби посол до Лондона фор- мально був членом Паризької делегації і тим самим підпорядкованим Томашівському – бо він один лише має мати мандат на цілу Антанту. (Він хотів посилати до Лонд. Ів. Петрушевича, яко “свого агента” – але сей відмовився). Ріно- часно він журиться, чи Ти привезеш, не лише для него, але й для Тебе повновласти від На- ціональної Ради, бо Диктатуру уважає нефор- мальною – і сам казав мені, що по єго гадці державні Секретарі не були компетентні пере- давати Тобі власть Диктатора, бо суверенною є лише Національна Рада. [...]

Паризька делегація функціонує доволі жи- во – очевидно нема порівняння до панейков- ських часів, маємо дворазове урядовання, – треба було прийняти дві писарки, також на цілий

день, – і всі мають досить заняття. Се не тому, щоби Томашівський мав особливі здібності дип- ломатичні, але тому що Панейко не мав навіть на писаря громадського потрібних кваліфікацій і тому, еслі новий шеф приходить точно до бюра і проводить яке-небудь урядовання, сейчас слі- дує колосальна різниця. Впрочім Томашів- ському не можна відмовити знань і інтелігенції – лише уперта, біда як козел, ярогант і сангвінік, усе прикмети ідеального дипломата!

Розвиваюча у нього мегаломанія спричи- нена головно браком центральної організації за- корд. політики. Вистарчить переглянути перший ліпший австрійський Ротбух, щоби побачити, яке має бути становисько посла в нормальних відносинах. Щоденними телеграмами і листами, хоч як досвідчений і здібний амбасадор, пові- домляє свого міністра закорд. справ про кожну подію, подає тексти розмов і всякі деталі. В за- міну дістає точні інструкції для кожного свого кроку, посол не пише дипломатичних нот, лише вручає ті, які пришло єму правительство і т. д. Між тим годі діждатися з Відня якої-небудь віс- тки! І не без певної рації висказ Томашівського, що есліб делегація обмежилася до точного і рев- ного виконування розпорядків Уряду, могли би сьмо цілими тижнями їздити на прохід. – Такий стан річи спонукує посла до власної ініціа- тиви. [...]

(Антін)

*ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 60,
арк. 110-112, 114-116.
Оригінал. Рукопис.*

References

Ukrayinska politychna emigraciya 1919-1945: Dokumenty i materialy / Instytut politychnyx i etnona- cionalnyx doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrayiny, Centralnyj derzhavnyj arxiv gromadskyx obyednan

Ukrayiny. Kol. uporyad.: V.S. Lozyczkyj (kerivnyk), O.V. Bazhan, S.I. Vlasenko, A.V. Kentij. – K.: Parla- mentske vydavnytstvo, 2008. – S. 63-65 [In Ukrai- nian].